

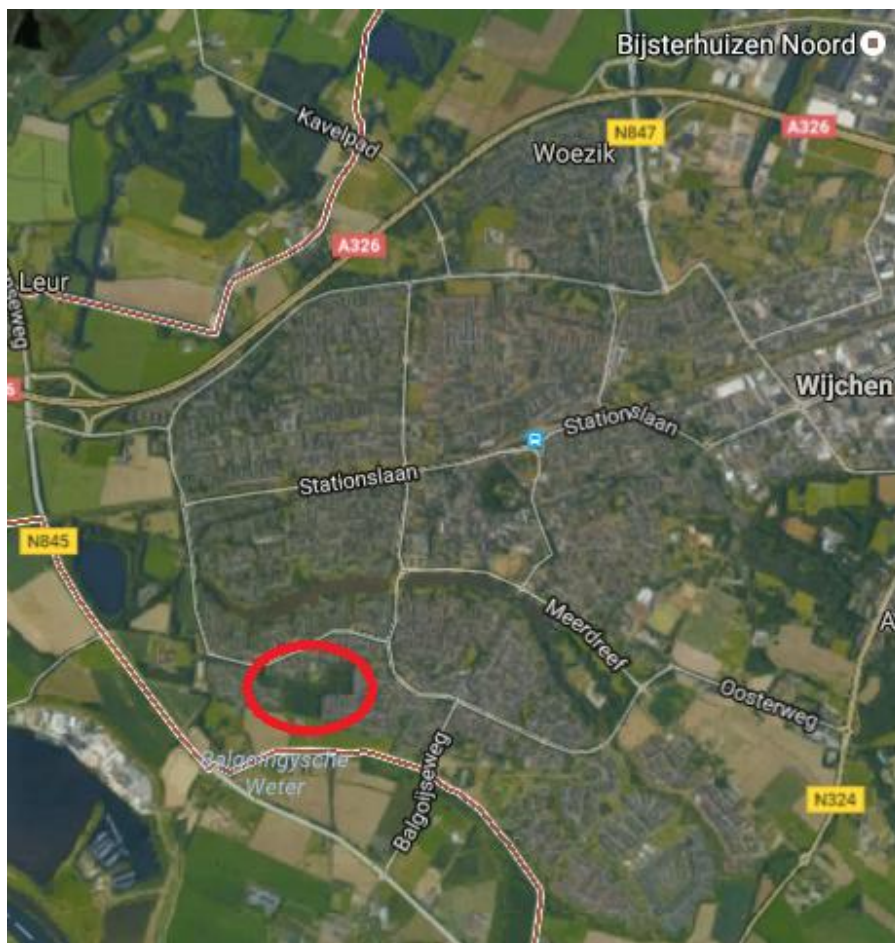
Territoriale atalanta's en gehakkelde aurelia's in het Vormersbos, Wijchen-Zuid
Hans Hollander, <http://www.fauna-onderzoek-wijchen.nl/>

Inleiding

In 2010 is een vlinderinventarisatie uitgevoerd in het Vormersbos in Wijchen-Zuid (Hollander, 2010). Toen werden 7 atalanta's en 3 gehakkelde aurelia's in 12 ronden vastgesteld. Bij latere, regelmatige bezoeken aan het Vormersbos, maar ook in de omgeving, werden regelmatig atalanta's op vaste plekken gezien. Soms werden 2 of meer atalanta's gezien die schroefvluchten omhoog maakten. Ook vond ik vaste locaties waar ik gehakkelde aurelia's waarnam. In 2016 ben ik hier extra op gaan letten. Via Vlindernet van de Vlinderstichting vond ik een artikel van Frans Melkert (1991) over territoriaal gedrag van de atalanta en een artikel van Smeenk (1993) over gehakkelde aurelia's. Nieuwsgierig geraakt stuitte ik vervolgens op een studie van Bitzer & Shaw (1979) over territoriaal gedrag van de atalanta. Met deze informatie heb ik mijn waarnemingen van beide soorten in het Vormersbos en omgeving eens op een rij gezet.

Onderzoeksgebied: Vormersbos Wijchen en omgeving

In figuur 1 is de ligging van het Vormersbos in Wijchen weergegeven. Voor een nadere beschrijving zie Hollander (2010).

Figuur 1. Ligging Vormersbos in Wijchen.

Methode

Tussen 1 juni en 31 augustus zijn in het Vormersbos diverse ronden (te voet) gemaakt, meestal aan het einde van de middag of begin van de avond, soms eerder op de dag. De bekende 'vaste' plekken zijn hierbij steeds bezocht. Daarbij is vooral gelet op verlichte plekken in het bos; afhankelijk van de stand van de zon waren dit per bezoek andere plekken. Waarnemingen van atalanta en gehakelde aurelia zijn ingevoerd op waarneming.nl. Van de naar Google Earth geëxporteerde data zijn vervolgens kaartjes gemaakt. Er zijn meer ronden gemaakt dan in tabel 1 zijn opgenomen; ronden zonder waarnemingen van één van beide soorten zijn niet apart genoteerd. Zo werd op donderdag 1 september nog een ronde gemaakt van 18.55-19.15, maar werden beide soorten niet meer waargenomen, ondanks de aanwezigheid van zonplekken.

Bitzer & Shaw (1979) geven aan dat territoria van atalanta meestal een elliptische vorm hebben, met 12-24 m lengte en 4-13 meter breedte. Dit is toegepast op de waarnemingen in 2016, waarmee een globale territoriumkaart kon worden gemaakt.

Resultaten

Tabel 1 geeft het aantal waargenomen atalanta's en gehakelde aurelia's in 2016 per dag in het onderzoeksgebied. Atalanta's werden in de gehele onderzoeksperiode waargenomen; gehakelde aurelia's uitsluitend van eind juni tot begin juli.

Datum	Atalanta	Gehakelde aurelia
3 juni 2016	1	
26 juni 2016	2	1
3 juli 2016		1
6 juli 2016	1	1
8 juli 2016	8	1
9 juli 2016		2
11 juli 2016	2	
12 juli 2016	4	
15 juli 2016	15	
16 juli 2016	3	
17 juli 2016	1	
18 juli 2016	3	
27 augustus 2016	2	
Totaal 2016	42	6

Tabel 1. Waarnemingen atalanta en gehakelde aurelia in het Vormersbos in 2016.

Atalanta

In figuur 2 zijn de waarnemingen van atalanta's in 2016 weergegeven en waarnemingen uit voorgaande jaren (2011 t/m 2015). In figuur 3 zijn met de door Bitzer & Shaw (1979) aangegeven maten globaal de territoriumplekken ingetekend. Hierbij dient te worden bedacht, dat het centrale deel van het bosje circa 200 meter is west-oost breed is en circa 175 meter noord-zuid; het oostelijke deel is circa 130 meter west-oost en 160 meter noord-zuid. Territoria liggen volgens Bitzer & Shaw (1979) langs stoepranden, op zonnige muren op westzijde van gebouwen en zonnige grasvelden. In het Vormersbos gaat het vooral om bosranden en open zonnige plekken in het bos. In elk territorium zijn rustplekken aanwezig, meestal op de kale grond, muren, struiken of lage takken. In het Vormersbos gaat het vooral om kale grond en struiken en lage takken.

Figuur 2. Waarnemingen atalanta 2016 (geel) en 2011-2015 (rood).

Figuur 3. Territoriumplekken atalanta op basis van waarnemingen 2011-2015 en 2016.

Gehakkelde aurelia

In figuur 4 zijn de waarnemingen van atalanta's in 2016 weergegeven en waarnemingen uit voorgaande jaren (2011 t/m 2015). Rustplekken van deze soort werden altijd op hogere bomen en struiken gevonden, soms tot op 3 meter hoogte. In figuur 5 zijn op een vergelijkbare manier als bij de atalanta de territoriumplekken ingetekend.

Figuur 4. Waarnemingen gehakkelde aurelia 2016 (geel) en 2011-2016 (rood).

Figuur 5. Territoriumplekken gehakkelde aurelia op basis van waarnemingen 2011-2015 en 2016.

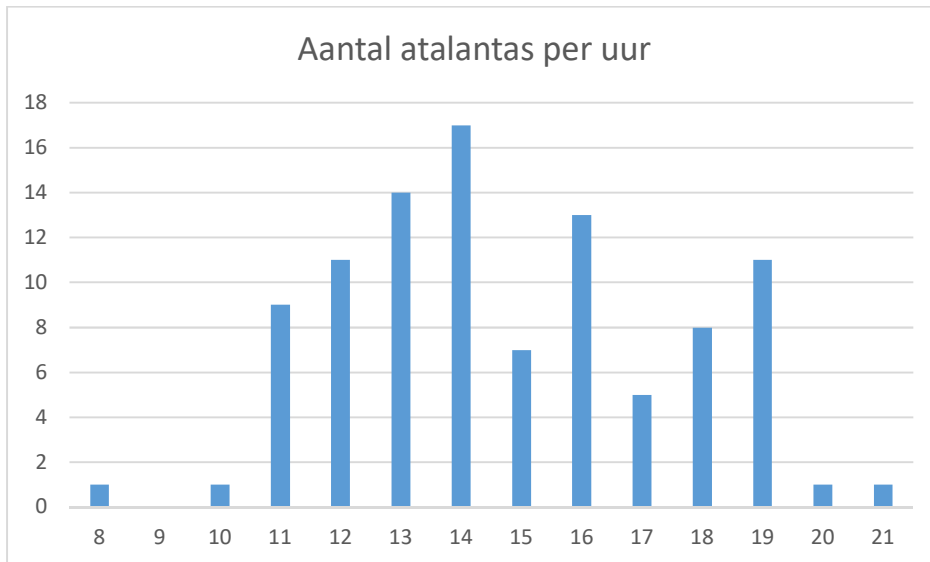
Gehakkelde aurelia

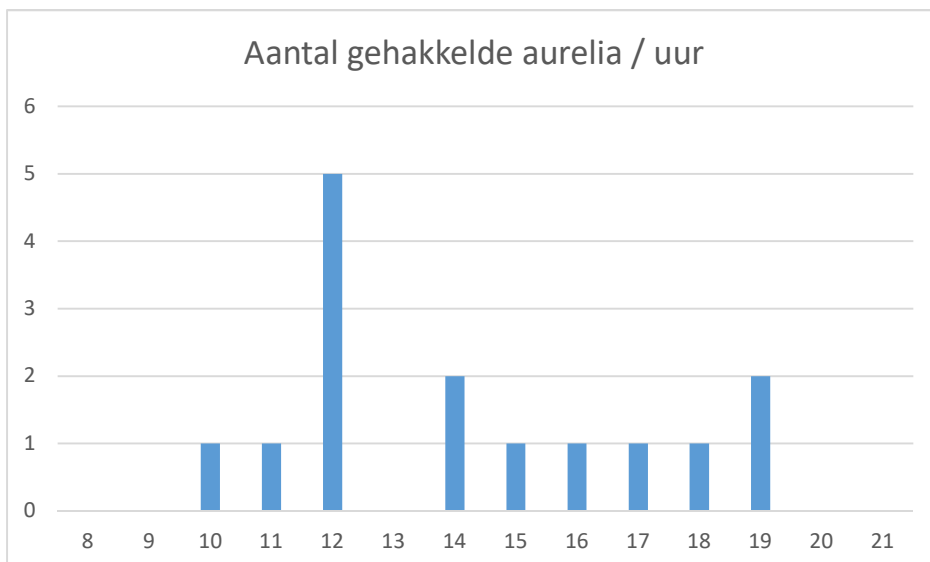
Atalanta

Waarnemingstijden

Van een aantal waarnemingen zijn ook de waarnemingstijden genoteerd. Voor atalanta betreft dit 58 waarnemingen (2011 t/m 2016) en voor gehakkelde aurelia 13 (2011 t/m 2016). De figuren 6 en 7 geven deze weer. Bij atalanta zijn de meeste waarnemingen gedaan van 11 uur 's morgens t/m 7 uur 's avonds. Bij gehakkelde aurelia is er een piekje rond het middaguur, maar het aantal waarnemingen is beperkt. Mogelijk betreft dit (van 2011 t/m 2015) niet altijd territoriumplekken, omdat daar toen niet gericht naar is gezocht.

Figuur 6. Waarneemtijden atalanta 2011 t/m 2016.

Figuur 7. Waarneemtijden gehakkelde aurelia 2011 t/m 2016.

Discussie

Het lijkt mogelijk om op basis van waarnemingen van atalanta en gehakkelde aurelia waarschijnlijke territoriumplekken aan te geven. Deze geven voor 2017 een mogelijkheid meer gericht te zoeken naar territoria van beide soorten.

Voor *atalanta* geven Bitzer & Shaw (1979) een aantal kenmerken van territoria, die hieronder zijn benoemd en vergeleken met waarnemingen in 2016.

- Territoriaal gedrag was nooit waargenomen voor 17.00 uur: de indruk bestaat dat met name op zonnige, warme dagen, al vanaf 14.00 uur sprake was van territoriaal gedrag van *atalanta*'s in het Vormersbos.
- Mannetjes bezetten territoria tot 18.30-19.30 uur, maar verlieten deze vroeger bij koele of bewolkte dagen: er zijn 2 territoriale waarnemingen na 20.00 uur, maar dit was op erg zonnige en warme dagen. Op koele en bewolkte dagen werden zeker minder dieren gezien die territoria bezetten.
- Verschillende mannetjes bezetten hetzelfde territorium op verschillende avonden en zelfs gedurende verschillende jaren: in elk geval bestaat de indruk dat 'goede' territoriumplekken in het Vormersbos, meerdere jaren bezet zijn, maar niet alle, zoals langs de zuidrand van het Vormersbos. Diverse malen zijn 2-3 mannetjes op een territoriumplek gezien, waarbij ook schroefvluchten zijn waargenomen.
- Elk territorium bevat één of twee vaste rustplekken die in de centrumgebieden liggen, en die worden gebruikt door verschillende van het territorium gebruikte mannetjes: op veel plekken waren die vaste rustplekken in het Vormersbos, de plekken waar inderdaad meerdere dagen mannetjes werden aangetroffen. Soms was dit op onverharde bospaden, soms op lage takken van struiken of bomen.
- Sommige territoria zijn optimaal, aangezien deze met grotere frequentie bezet zijn: ook dit is waargenomen, één territorium in het oostelijk deel op enige afstand van de bosrand, op een zonnige plek, was vrijwel bij elk bezoek bezet.
- Indringers dringen territoria via specifieke routes binnen, meestal uit westelijke richting: dit is niet waargenomen.
- Interacties, waarbij de schroefvluchten worden gemaakt, duren meestal 10-30 seconden, soms 60 seconden: dit kan globaal worden onderschreven. De keren dat schroefvluchten zijn waargenomen tot in de boomkronen, kwamen tenminste één en soms beide binnen een minuut terug naar de rustplek.

Literatuur

- Bitzer, R.J. & K.C. Shaw, 1979(80). Territorial Behavior of the Red Admiral, *Vanessa atalanta* (L.) (*Lepidoptera: Nymphalidae*). *Journal of Research on the Lepidoptera* 18(1): 36-49.
- Hollander, H., 2010. Dagvlinderinventarisatie Vormersbos – Wijchen 2010 + overzicht voorkomende plantensoorten.
- Melkert, F., 1991. De *Atalanta* duldt geen indringers. *Vlinders* 6(2): 14-15.
- Smeenk, H., 1993. Vlinderportret: De Gehakkelde Aurelia. *Vlinders* 8(2) 1993: 25.